

Retsudvalget, Socialudvalget, Udvalget
for Udlændinge- og Integrationspolitik
REU alm. del - Bilag 185, SOU alm. del -
Bilag 110, UUI alm. del - Bilag 76

Offentligt

PROSTITUTION

— former for indgreb og deres begrundelser¹

Note: Artiklen blev afleveret til
udvalget af Vagn Greve i forbindelse
med internt ekspertmøde om
straffelovens bestemmelse om
menneskehandel 6/12-06

Af Vagn Greve

*[D]et er vanskeligt at gøre rede for,
hvilket retsgode man ønsker at beskytte
ved at straffe den, der modtager betaling
for at foretage en handling,
som uden et sådant vederlag var lovlig ...*

Indledning

Prostitution kan defineres som salg af seksuelle ydelser. Et afgørende element i definitionen er desuden den følelsesmæssige ligegyldighed over for køberen.³ Prostitueren er samtidig synonym for en foragtelig, vanærende adfærd — selv om Kameliadamen og andre kurtisaner har været romantiske undtagelser. Moralsk fordømmelse og straf hænger nøje sammen. Alligevel har prostitution haft en usædvanligt omskiftelig tilværelse i strafferetten. Man har straffet eller undladt at straffe. Man har lagt vægt på forskellige typer af hensyn og argumenter. Og endelig har man behandlet de involverede parter forskelligt både i tiden og gennem tiderne.

Ved behandlingen må man skelne mellem tre personkategorier: Personer, der sælger den seksuelle ydelse; personer, der køber den seksuelle ydelse; personer, der profiterer af den prostituerede. I det følgende gennemgås de retspolitiske argumenter i dansk strafferet. (Andre indledere tager sig af andre lande). Jeg har fundet det naturligt at skitsere den historiske udvikling, fordi man derved lettere ser det relative i de mulige lovtiltag. Artiklen er ingen retlig, dogmatisk gennemgang af det skiftende regelværk, men et rids, der lægger særlig vægt på begrundelsen for og retfærdiggørelsen af de retlige reguleringer. Nogle af de ændringer i retssystemet, som kan konstateres, hænger sammen med skift i samfunds- og menneskeopfattelsen; andre er specifikt knyttede til opfattelsen af prostitution.

Ældre tid

Fra gammel tid kunne manden straffes for ethvert uægteskabeligt samleje; det var en krænkelse af kvindens slægt.⁴ Men denne bestemmelse blev givet ikke anvendt på samleje med en prostitueret. Kong Hans påbud fra 1497 om en særlige huer for prostituerede forudsatte således klart erhvervets lovlighed;⁵ tilsvarende Christian II's forbud mod, at de bar kåber, af 1522.

Den protestantiske puritanisme

Efter *Reformationen* (1536) kom der en helt anden bedømmelse af usædelighed end Middelalderens; krænkelse af seksualmoralen blev betragtet som særligt egnede til at vække Guds vrede mod hele folket.⁶ Derfor måtte de straffes for at beskytte samfundet. Man ophævede de offentlige utugthuse.⁷ En kongelig befaling fra 1574 påbød, at løsagtige kvinder i Helsingør skulle piskes til kagen og forvises; hvis de kom tilbage skulle ørerne skæres af; og hvis det ikke hjalp, skulle de druknes i en søk.⁸ De var "Gud almægtigste til fortørnelse og godt ærligt folk til stor forargelse".⁹ Se også en beskrivelse fra 1629 givet af en fransk rejsende¹⁰:

"Foran vore vinduer paraderede om eftermiddagen tre fede, hvide skøger, der var nøgne til bæltstedet. De var bundet sammen, og de blev drevet af sted af en bøddel med ris i hånden. Han gik rundt og viste dem frem på byens gadehjørner ... "

Senere — og uberettiget efterrationaliserende? — har man knyttet holdningsændringerne til syfilissen, der spredte sig over Europa. Der er ingen tvivl om, at syfilissen blev set som Guds straf¹¹, men derfor er den ikke nødvendigvis årsagen til det store skift. Når man sammenligner med andre ændringer i denne periode, er der næppe behov for at benytte denne forklaring for at nå resultatet; det religiøse argument — den protestantiske puritanisme — forekommer fuldt tilstrækkeligt.

Efter *Danske Lov af 1683* 6-13-30¹² straffedes "Qvindfolk, som sig i saadanne Huse [d.v.s. Horehuuse] opholde til Utugt ... med Kagen, eller settis i Spindehuset". Efter samme artikel straffedes "Mands-Person[, hvilken] sig i Horehuus lader finde til Utugt at bedrive, og der antreffis, ... første Gang med otte Dagens Fængsel, anden Gang dobbelt saa længe". Kapitel 6-13 omhandlede også forskellige andre former for løsagtighed. Det var altså usædeligheden, der begrundede kriminaliseringen.

"Aarsagen, hvorfor Mandkiønnet her straffes saa meget mildere, end det andet, ja end-og mindre end for Leiermaal, er klar: Fruentimmerets Handling viser en uendelig større Grad af Liderlighed, end Mandspersonens; denne sidste skader ingen anden, end sig selv; langt anderledes er det derimod i Leiermaal."¹³

Ifølge Tage Algreen-Ussing¹⁴ straffedes mændene faktisk op i 1800-tallet.¹⁵ En undersøgelse af perioden 1769-1780 har dog kun fundet sager, hvor mændene fik mindre bøder for at opholde sig efter lukketid eller på helligdage på bordellerne.¹⁶

En plakat fra 27. november 1775 forbød "ledig liggende Qvindfolk", at "hos sig selv paa deres Værelser tillade Freqvence af Mandfolk". Straffen var "efter Omstændighederne og Forseelsens Beskaffenhed". Det må bemærkes, at plakaten i modsætning til Danske Lov, alene kriminaliserede kvinden. D.v.s., at mændene kun kunne straffes, hvis de blev antruffet i et bordel og således overtrådte Danske Lovs 6-13-30.¹⁷

Efter Danske Lovs 6-22-5 straffedes "[d]e, som holde Horehuus, ... med Kagen, og forvisis den *Provincie*, som de boe udi, eller settis i Spindehuset". Kapitel 6-22 handlede "[o]m Hustruis, Børns, eller Tienstetyendis, Forlokkelse". Art. 5 synes således begrundet i forførelsessynspunkter eller med andre ord i ønsket om at beskytte svage personer mod at blive ledt i ulykke. Den, der mod betaling anviste skøger, som ikke boede hos ham, ansås med en arbitrær straf. Bestemmelsen blev suppleret med en række forbud, f.eks. mod at underofficerer havde tjenestepiger og mod at værtshusholdere havde mere end én kvinde ansat — som skulle være over 24 år og ikke pyntet.¹⁸

19

Håndhævelsen var dog i lange perioder lemfældig.²⁰

Oplysningen

1700-tallets diskussioner kredsede om nogle aspekter, som man finder igen og igen i de følgende århundreder. Kan staten overhovedet gøre noget ved prostitution? Og hvilke konsekvenser vil det få for ordentlige, hæderlige kvinder, hvis statsmagten faktisk får fjernet skøgerne? Vil de til gengæld blive forført og voldtaget af brunstige, ustyrlige mænd? Det er interessant at se, hvordan forholdene i Amsterdam allerede da var et velkendt eksempel, som blev brugt som illustration.

*Erik Pontoppidan*²¹ talte i en fiktiv rejseskildring om

"[d]enne skiendige Handel med deslige Folkes Frihed, som man vrangelig kalder en Slags Fornødenhed til større Skade at afværge ... [Der er] Huuse paa Zeedyken [i Amsterdam], som have det uhørlige Privilegium, aabenbar at udhænge Hore-Skilt, og holde liderlige Qvindfolk af Profession; ... [A]t Øvrigheden ... tør privilegere Synd ... ligesom ved en lovlig borgerlig Næring, det er mig for høyt ... [Den givne begrundelse for opretholdelsen af] denne Himmelraabende Synd ... [er, at] Schouten ... vinder aarlig sine 20000 Gylden derved, og til Undskyldning, foregiver han at gjøre en god Gierning, nemlig at forekomme mange større Synder, særdeeles Voldtagelse af de uregierlige Matroser. Jeg sagde, den Undskyldning er saa slet, at de, der bruge den, viise, de har ingen bedre, anseet London, den største Bye i Europa, som endnu har flere Matroser, end Amsterdam, dog kand undvære sliig Udflugt. Siden jeg forlod Holland, har jeg hørt, at bemeldte Privilegium endelig er afskaffet, nemlig af den Anledning, at Schoutens egen Søn i saadant Huus blev stukken ihjel."²²

Ludvig Holberg berømmede kong Hans forordning af 1497, hvorefter skøger skulle bære huer, der var halvt røde og halvt sorte. Det er

"det eeneste og fornuftigste Middel man ... kand bruge; thi at ville paa eengang udrødde Skiøger af et Land, er ligesaa vanskeligt som at ville udrødde alle Fluer i September Maaned. ... [Et] saadant Middel gjør langt bedre Virkning end Riis og Fængsel."²³

"... [E]fterdi det er et *necessarium Malum*, ... saa kand Politien ikke lastes, om den seer noget igiennem Fingre med Skiøger. ... Derimod hvad Ruffersker angaaer, som gaae om at forlede unge Mennesker, da er det fornødent, at de exemplariter blive straffede. ... Dog gjør den Øvrighed ilde, som for Penge giver Skiøger Frihed, thi et er at tolerere en ond Ting, et andet er at autorisere den. Intet er urimeligere end de Engelske Love, som bleve gjorde udi Henrici 8. Tid, hvorved blev regleret, hvad man skulde give en Skiøge, Item hvad man skulde betale for en heel og halv Nat, og andet deslige; thi deslige *Ordinancer* ere baade ublue og latterlige."²⁴

J.F. Struensee stoppede i 1771 politiets natlige razziaer efter prostituerede og kontrollen af løsgængere, samt afkriminaliserede lejermål. Natten efter Struensees anholdelse blev 50 bordeller i København stormet af pøblen og ødelagt.²⁵ Efter Struensees fald genindførtes strafansvaret.²⁶

Straf for lejermål forudsatte besvangrelse; *Christian Colbjørnsen*²⁷ vendte sig i 1800 skarpt mod bestemmelsen, bl.a. fordi besvangrelsen ikke var noget sikkert bevis på usædelighed. "Offentlige skøger kommer sjældent i denne ulejlighed. Den bliver i almindelighed den svage (ofte uskyldige) forførte kvindes lod." Afgørende for den fornyede afkriminalisering i 1812 blev dog, at inddrivelsesomkostningerne ikke kunne dækkes af bøderne.²⁸

Selv om Oplysningstiden sekulariserede staten, påvirkede det ikke umiddelbart bedømmelsen af prostitution. Umoral var også dengang nærmest synonymt med brud på det 6te bud. Og 1700-tallet var også Pietismens århundrede.

Tolerancesystemet

Danske Lovs bestemmelser var formelt set gældende indtil straffeloven af 1866, omend straffen for prostituerede var blevet til fængsel på vand og brød. I begyndelsen af 1800-tallet blev det understreget, at politiet skulle gribe ind over for horehuse og "nøje vaage over, at Værtshuse og Dandseboder ikke udarte til liderlige Huse, og have nøje Tilsyn med løse og ledige Fruentimmer". Reglerne var fortsat begrundet i sædeligheden.²⁹

I praksis havde politiet imidlertid i henhold til hemmeligholdte regler accepteret visse offentlige huse, som blev kontrolleret af politiet.³⁰ Og en politiplakat af 9. marts 1809 lovede de prostituerede straffrihed, hvis de meldte sig til politiet, når de var blevet smittet af kønssygdomme.³¹ Straffeloven af 1866 måtte dog ikke vise denne fakti-

ske legalisering og ej heller, at politiet reelt gav tilladelser.³² Det er ofte set, at magthaverne nødig afkriminaliserer områder, som forbindes med manglende moral, heller ikke selv om bestemmelserne faktisk ikke anvendes. Retstilstanden blev derfor pakket ind i den nye straffelov, således at strafbarheden for utugt forudsatte tilsidesættelse af politiets advarsel. Straffelovsudkastet af 1859 § 80 og straffeloven af 1866 § 180 lød således: "Fruentimmer, som imod Politiets Advarsel søge Erhverv ved Utugt, ..." Straffelovskommissionen begrundede den således:

"Da det er fundet ønskeligt i Loven at undgaae en direkte Hentydning til, at der kan øves Utugt med Sanction af det Offentlige, og det paa den anden Side ikke vilde gaae an at opstille Straffebestemmelsen ubetinget, har man affattet §'en ... saaledes ... , hvorefter da følger, at Straf ikke kan anvendes, uden at Vedkommende forinden er advaret om at ophøre med slig Næringsvei ..."³³

På tilsvarende måde blev strafansvaret for "at holde Horehus" (DL 6-22-5) af kommissionen foreslået udskiftet med strafansvar for ikke at efterleve politiets forbud mod at have fruentimmere til huse, som ernærer sig ved løsagtighed. I motiverne til udkastet anførtes som "det praktisk hyppigste Tilfælde, at nogen leier Værelser ud til offentlige Fruentimmer".³⁴ I den gennemførte lov opgav man imidlertid denne konsekvente tanke, og § 182 kom til at omfatte dem, "som gjøre sig skyldige i Rufferi, saavelsom de, der for Betaling tilstede Personer af forskjelligt Kjøen Adgang til deres Boliger for der at øve Utugt, eller som imod Politiets Forbud have Fruentimmer tilhuse, der ernære sig ved Løsagtighed".

Bestemmelserne fandtes fortsat i straffelovens kapitel om forbrydelser mod sædeligheden. Det er bemærkelsesværdigt, at der nu ikke længere var et strafansvar for køberen af den seksuelle ydelse. Hensynet til den offentlige orden blev især tilgodeset gennem bestemmelser om uanstændig opførsel i politivedtægten af 1869 for København og bevrerterlovgivningen.

C. Goos³⁵ fremhævede, at man ikke kan begrunde en kriminalisering af usædelighed med, at den giver et dårligt eksempel for andre og kan demoralisere. "[D]e sædelig ansvarlige Personer ... maa [selv] værne om deres Sædelighed." Derimod kan kränkelsen af almenhedens følelser danne grundlaget. "Kun gjælder det at drage de rette Grænser ... Kan enhver, ogsaa blot ved middelbar Kundskabserhvervelse tagen Forargelse, være nok til at begrunde Straf, bliver der i Virkeligheden ingen Grænse ... " Desuden kan erhvervsreguleringen være tilstrækkelig begrundelse. "Erhvervsvirksomheden i Samfundet er overhovedet et Samfundsanliggende; paa dette Omraade kan Individet aldrig

have Ret mod Samfundets Interesser. Det usædelige Erhverv ligger udenfor den Virksomhed, Samfundet kan erkjende som berettiget Led i Samfundsøkonomien."³⁶

Den medicinske periode

Ved 1800-tallets midte antoges det, at veneriske sygdomme tiltog jævnt og stærkt i København.³⁷ Der advokeredes derfor for indgreb mod prostitutionen.

"[U]agtet vi maae erkjende, at det i mange Tilfælde er Mændene, der er det egentlige Ophav til Prostitutionen og dens uundgaaelige Følger, og at det i alle Tilfælde er dem, der holde den vedlige, fordi de ikke ansee det for Skam at optræde som Kjøbere af hvad, der aldrig burde være Gjenstand for Salg, og at det ikke mindre er dem, end Fruentimmerne, som bidrage til at udbrede en af dens værste materielle Følger: de veneriske Sygdomme, nødes vi dog til — naar Resultatet af Undersøgelserne skal være direkte praktiske Foranstaltninger — ... at see bort fra Mændenes Virksomhed, og næsten udelukkende at henvende vor Opmærksomhed paa Fruentimmerne, fordi de ere de eneste, som under vore nuværende Samfundsforhold kunne underkastes nogen Kontrol.

Med Hensyn til Fruentimmerne er der ... kun eet radikalt Middel, nemlig at modarbejde de Aarsager, som især vides at gøre dem til Offre for Prostitutionen (Mangel paa Dannelse, Lyst til Pynt, utilstrækkeligt Erhverv, Nød og Elendighed). Men Bestræbelserne i denne Retning kunne kun langsomt have Fremgang ...

... I vor Tid ... erkjender man nu Prostitutionen, som faktisk bestaaende, og søger, ved at ordne den paa en praktisk Maade, at gøre de physiske og moralske Onder saa lidet virksomme som mulig."³⁸

Der skete her et klart skift fra ældre tiders lovgivning, der interesserede sig for den moralske sundhed, sædeligheden, til den nyere tids lovgivning, der skulle fremme den fysiske sundhed ved at forhindre kønssygdomme. Denne pragmatiske indfaldsvinkel betød samtidig, at ligestillingen mellem manden og kvinden, som tidligere begge var usædelige, forsvandt, fordi man nu kun interesserede sig for, hvem man praktisk kunne sætte ind overfor.

Disse lægelige synspunkter udmøntedes i lov nr. 47 af 10. april 1874.³⁹ Her blev der gennemført en egentlig lovmæssig regulering af prostitutionen. Det var erfaringen, at kønssygdomme i mindre grad blev udbredt af prostituerede, der var under tilsyn af politiet, end af

"de løsagtige Fruentimmer, der uden Politiets Konsens leve mere eller mindre af Prostitution. Denne sidste Klasse af prostituerede Fruentimmer, den saakaldte hemmelige Prostitution, der optræder under de forskjelligste Forklædninger, som Sangerinder, Sygiger, Værtshuspiger, forladte Koner o.s.v. ... Det er i sanitær Henseende for Samfundet langt vigtigere, at de løsagtige Fruentimmer blive underkastede en regelmæssig Lægeundersøgelse end, at de bliver straffede ..."⁴⁰

Derfor måtte samfundet sikre, at der blev "[k]ontrollerat kvinnokött till salu".⁴¹ Dette skift bort fra religiøse og etiske vurderinger siger noget om medicinens plads i samfundet. I samme periode skete der et lignende skift i den kriminologiske videnskab, hvor lægen *Lombrosos* teorier om fødte kriminelle og de kriminelles fysiske særpræg blev fremherskende. Hans værk "La Donna Delinquente" indeholder en række opmålinger, der viser, at kriminelle og prostituerede adskiller sig fra "normale kvinder" med hensyn til kraniekapacitet m.m. Når dette antoges at være tilfældet, blev kriminaliseringen og udstødningen så at sige biologisk determineret. Denne medicinske indfaldsvinkel på prostituerede ses i Danmark så sent som i 1936, hvor en stor disputats havde den klare titel, "Prostitution, An investigation of its causes, especially with regard to hereditary factors".⁴²

Det kliniske, medicinske synspunkt, der således kom til at dominere retspolitikken, udelukkede ikke en moraldebat. Tværtimod, kan man næsten sige, skabte den et grundlag for den gennem adskillelsen af den moralske vurdering og den retlige regulering. I 1880-erne rasede den store nordiske "Sædelighedsfejde", som også kaldes "Handskefejden", fordi den blev udløst af Bjørnsons "En hanske".⁴³ Gustav Wiedes⁴⁴ debutskrift var rettet mod kirke- og undervisningsminister J.F. Scavenius' besøg hos en prostitueret i Knabrostræde.⁴⁵

Der blev oprettet en Forening imod Lovbeskyttelse for Usædelighed,⁴⁶ hvor en drivende kraft var Jul. Lassen.⁴⁷ Den kan ses som et led i den ligestillingsdebat, som sædelighedsfejden i høj grad var.⁴⁸ Andre kæmpede lige så ihærdigt for den lovbeskyttede usædelighed.

"Dersom Regjeringen ... opgav enhver Kontrol med Prostitutionen, da vilde Forholdet blive her, som det har været et Par Gange i Berlin, da det samme Experiment blev gjort, idet man i Sædelighedens Interesse sendte alle de offentlige Fruentimmer tilbage til deres Hjemstavne. Resultaterne blev hver Gang de samme, nemlig et uhyre Opsving af den hemmelige Prostitution, ... et betydeligt Antal Aborter, ... uægte Fødsler, Børneudsættelser og Ægteskabsbrud, og — Hæren blev saa medtagen, at General Wrangel maatte ansøge Indenrigsministeren om Gjenindførelsen af "status quo ante"."⁴⁹

Et udvalg gennemgik i 1890erne reglementeringsordningen.⁵⁰ Udvalget anså det for umuligt at udrydde prostitutionen. Der måtte i stedet kræves sanitær kontrol, og at udøvelsen "ikke i væsentlig Grad er til Ulempe og Forargelse for det anstændige Publikum." Udvalget pegede på et hul i lovgivningen:

"En af den professionelle Prostitutions uhyggeligste og modbydeligste Ledsagere er "Soutenøren", eller, som han ogsaa benævnes "Zuhälter", "Alfons" eller "Kæreste", en Mandsperson, som, samtidig med at han er den prostituerede Kvindes anerkendte Elsker, helt eller delvist underholdes af hende, i Almindelighed udbytter og udsuger hen-

de paa den ubarmhøjertigste Maade under Udøvelsen af hendes Erhverv, jævnlig gennem personlige Mishandlinger. Han ... er hendes Ledsager paa Danseboder og andre offentlige Steder og fast Deltager i alle hendes Udskejelser. Naar dertil kommer, at han, som naturligt er, særdeles jævnligt er angreben af venerisk Sygdom, at han i Almindelighed er i Besiddelse af forskellige andre Laster, er Slagsbroder, Drukkenbolt, falsk Spiller, Tyv m.m., kort sagt hører til Samfundets værste Udskud, synes det ikke at kunne være Tvivl underkastet, at det Offentlige er baade berettiget og forpligtet til at skride ind for at udrydde eller hæmme dette Uvæsen."⁵¹

Venstre angreb reglementeringssystemet, der blev forsvaret af Højre. Som eksempel kan nævnes debatten i Folketinget den 8. januar 1901, hvor højremanden C. Goos, der klart var tidens mest fremtrædende strafferetskyndige, som justitsminister udtalte:

"[D]en Opgave at udrydde Prostitutionen er en Umulighed ... [men] jeg betragter det som en nødvendig Opgave, at bekæmpe Erhvervet Utugt fra 3 forskellige Synspunkter: som Usædelighedshandling, usædeligt Erhverv, altsaa fra et moralsk Synspunkt, fra et Ordenspolitisynspunkt, den udvortes Sædeligheds, Velanstændighedens Synspunkt, og endelig fra et sanitært Synspunkt, fordi dette Erhverv rummer de største Farer for Samfundets sanitære Forhold."⁵²

Venstres omfattende lovforslag blev barberet ned til to linjer og gennemført som lov nr. 54 af 11. april 1901, der forbød bordelhold, med et strafmaksimum på 2 års forbedringshusarbejde.

I den senere debat dukker kønssygdomsaspektet ofte op som et supplerende argument. Det virker dog ofte som om det anvendes af personer, som nødigt vil lyde moraliserende. Jfr. bl.a. nedenfor om den mandlige prostitution og aids.

Løsgænger

Efter Systemskiftet i 1901 fortsatte Venstre sin kamp mod reglementeringen. Justitsministeren (Alberti) påpegede, at "det er urigtigt, at Samfundet saaledes tolererer og lovordner Usædeligheden"; hans forslag gik ud på, at "Erhverv ved Løsgægtighed overhovedet skal være forbudt og Straf underkastet", altsaa at strafansvaret ikke skulle være betinget af en forudgående advarsel. Samtidig foresloges en kriminalisering af alfonseri.⁵³ Ved lov nr. 81 af 30. marts 1906 (den såkaldte "oktoberlov") ophævedes politiets regulering af utugtserhvervet og straffelovens bestemmelser om strafbar utugt. Herefter kunne kvinder, der drev utugt som erhverv, alene straffes, når lovens regler om løsgænger var anvendelige. Endvidere kunne de selvsagt straffes efter andre bestemmelser, f.eks. straffelovens regler om kønssygdomme.

Fra meget gammel tid har statsmagten grebet ind over for løsgænger. Den dagældende bestemmelse var lov af 10. marts 1860 om straffen for løsgænger og betleri,

som der direkte blev henvist til i "oktoberloven". Retsgrunden var således borgerens pligt over for samfundet til at ernære sig gennem hæderligt arbejde.

Straffeloven af 1866 var af andre grunde blevet forældet, og i 1905 nedsatte man en *kommission* til udarbejdelse af en ny.⁵⁴ Goos blev den toneangivende. I dette første straffelovsudkast af 1912 var der et kapitel 34 om betleri, løsgænger og skadelig erhvervsvirksomhed med strafansvar for den, "der hengiver sig til eller driver om i Lediggang" (§ 325). Den følgende bestemmelse omhandlede den, der "paa almenkendelig Maade søger helt eller delvis Underhold ved ... uhæderligt Erhverv" (§ 326); i dette sidste tilfælde "kan der af Politiet gives ham Tilhold om at søge hæderligt Arbejde"; hvis dette ikke blev efterlevet, kunne der straffes. § 325 kunne anvendes på alfonseren, og § 326 dækkede "navnlig ... erhvervsmæssig Utugt".⁵⁵ Rufferi, bordelhold og mellemmandsvirksomhed blev henført under §§ 210 og 211 i udkastets kapitel 20 om forbrydelser mod sædeligheden, i motiverne specificeret som "den almene Sædelighed". Denne "kan krænkes dels ved Angreb paa den almene Sædelighedsfølelse dels ved Handlinger, der fremme Usædelighed paa en Maade, som Samfundet ikke kan finde sig i"; de pågældende bestemmelser dækkede "forskellige Krænkelser af Almensædeligheden, hvorved Misbrug eller i alt Fald Brug af en andens Legeme har Betydning."⁵⁶ Det blev nævnt i motiverne, at rufferibestemmelsen også dækkede tilfælde, hvor en mand bliver forledt, og at alfonseri også var omfattet af disse regler. Endvidere at kriminaliseringen skete til trods for, at den egentlige handling er straffri. Endelig dækkede bestemmelserne den "hvide slavehandel".⁵⁷

*Carl Torp*⁵⁸ afgav den næste betænkning,⁵⁹ der broderede på det samme mønster. Her introduceredes den klare formulering: "Som lovligt Erhverv anses ikke ... Erhverv ved Utugt eller Understøttelse af Kvinder, der søger Erhverv ved Utugt." (Udkastets § 182, stk. 1, 3. pkt.). Det blev udtrykkeligt sagt:

"Samfundets Interesse i, at Borgerne skaffer sig Underhold ved lovligt Arbejde og ikke ved en for Samfundsøkonomien værdiløs eller ligefrem skadelig Virksomhed, danner nemlig den egentlige Baggrund for ... Straffebestemmelser, som foreslaas optagne i dette Kapitel."⁶⁰

Det kritiseredes samtidig, at Straffelovskommissionen af 1905 havde foreslået

"at udvide Strafbarheden til dem, der ved Siden af andet Erhverv driver Utugt som Bihverv — hvad der i Forhold til den i Retsanvendelsen fastslaaede Fortolkning af [oktoberloven] ... vilde betyde en fuldstændig Omvæltning — synes ikke blot højst betænkeligt, men ogsaa paa Grund af det uhyre Anvendelsesomraade, Reglen derved vilde faa, praktisk set ganske uigennemførligt. Der kan snarere rejses Tvivl om Forsvar-

ligheden af at opretholde Utugtserhvervets Strafbarhed som Løsgænger i det nugældende begrænsede Omfang."⁶¹

Torp fortsatte med at fremhæve, at den obligatoriske, forudgående tildeling af advarsel, når erhvervet er utugt

"stemmer ... med historisk Tradition og vel ogsaa med almindelige Humanitetskrav ... Som allerede bemærket, kan der vistnok rejses Tvivl om, hvorvidt det overhovedet er rigtigt at søge at modarbejde Utugtserhvervet, ialfald hos Kvinder, gennem Løsgængeribestemmelserne. Paa Grund af dette Forholds nøje Sammenhæng med hele den øvrige Prostitutionen vedrørende Lovgivning, hvis Omordning formentlig ikke egner sig til lejlighedsvis Behandling i Forbindelse med en almindelig Straffelovsreform, maa det imidlertid anses betænkeligt her at rejse Spørgsmaalet om en Lovændring paa dette Punkt."⁶²

Han begrænsede ogsaa kriminaliseringen af fremme af kønslig usædelighed, der ikke havde karakter af egentligt rufferi, derved, at det blev krævet, at den skete erhvervs-mæssigt.

"Den Hotelportier, som lejlighedsvis paa Anmodning giver en Rejsende en offentlig Piges Adresse, eller den Hotelvært, der lejer et Værelse til et rejsende Par, selv om han nærmest antager, at de paagældende ikke er gifte, er næppe som saadanne farlige for Samfundssædeligheden; og en for rigorøs Ordning fører, hvad det sidstnævnte Tilfælde angaar, ofte til en for hæderlige Ægtefæller paa Rejse højst generende Inkquisition. Farlige bliver disse Handlinger først, naar de drives erhvervs-mæssigt. Heller ikke Udleje af Værelser til prostituerede bør som saadan være strafbar, naar selve Prostitutionen lades fri, men kun en Udnyttelse af denne, hvorved den paagældende skaffer sig uforholdsmæssig Fordel, f. Eks. ublu Leje. ... [Den første straffelovskommissions udkast] er saa vidt, at det omfatter f. Eks. ogsaa gamle Forældres eller forsørgelsesberettigede Børns Modtagelse af Understøttelse fra en prostitueret Kvinde, hvilket synes ganske urimeligt. ...

Derimod bør formentlig de egentlige Soutenører ... rammes føleligt. ... [Og personer, der deler hus med en prostitueret, bør kunne straffes.] Og naar Straffen betingtes af forudgaaende Advarsel ... , er der næppe Grund til at nære Betænkeligheder overfor en saadan præventiv Bestemmelse."⁶³

Den 2den straffelovskommission videreførte ogsaa disse principper efter at have konstateret, at den ikke havde fundet det rigtigt at søge de gældende regler ændrede gennem straffeloven. Den fastslog, at straffen for løsgænger var strengere end straffen for betleri, "da Løsgænger er en for Samfundet farligere Forbrydelse", men begrundede ikke dette.⁶⁴

Straffeloven af 1930 blev vedtaget med et indhold, der svarede til dette. § 198 kriminaliserede vanemæssig, selvforskyldt lediggang, og § 199 lediggang under sådanne forhold, at der er grund til at antage, at den paagældende ikke ernærede sig på lovlig vis. I

stk. 2 blev det fastslået, at det ikke er lovligt erhverv at ernære sig ved utugt eller ved understøttelse fra kvinder, der ernærer sig ved utugt. I begge bestemmelser indtrådte strafansvaret først efter politiets pålæg. Efter §§ 228 og 229 straffes rufferi, alfonseri og anden mellemmandsvirksomhed.

I 1961 udvidede man kriminaliseringen af bagmændene. Nu behøvede forledelsen ikke længere at være sket for vindings skyld. "Herefter vil f.eks. den prostituerede, der medinddrager en veninde i prostitutionen, kunne straffes, hvis der foreligger forledelse."⁶⁵

Det var først i 1999, at kernebestemmelserne blev ophævet. Justitsministeren begrundede lovforslaget⁶⁶ således:

"Straffelovens bestemmelse om straf for at overtræde et påbud om at søge lovligt erhverv anvendes ikke længere i praksis. Den foreslåede afkriminalisering af prostitution m.v. har således alene til formål at markere, at prostitution i sig selv ikke bør anses som en kriminel aktivitet. Prostitution er derimod både et udtryk for og årsag til sociale problemer, som bedst løses i det socialpolitiske regi. Afkriminaliseringen skal ikke indebære, at prostitution i øvrigt anses som et lovligt erhverv. Det præciseres derfor i lovforslaget, at afkriminaliseringen ikke ændrer ved de prostitueredes stilling i henhold til anden lovgivning."

D.v.s., at denne lov opgav den århundredgamle kriminalisering af lediggang og prostitution. Hovedbegrundelsen var den ikke ukendte, men alligevel noget besynderlige, at reglerne ikke anvendtes i praksis. Ministeriet gav dog også en slags reel — omend nærmest cirkulær — begrundelse:

"Efter regeringens opfattelse bør straffebestemmelsen ikke opretholdes, navnlig under hensyn til, at man på dette område i virkeligheden ikke ønsker at straffe, men at hjælpe de pågældende."⁶⁷

En afkriminalisering havde tidligere været foreslået af Kriminalforsorgsudvalget⁶⁸ og Straffelovrådet.⁶⁹

Retsgrunden for indgrebene over for prostitution skal derefter være behovet for sociale hjælpeforanstaltninger, og indgrebene skal have den karakter. Jfr. umiddelbart nedenfor om denne synsvinkels betydning.

Samtidig turde politikerne trods alt ikke stå ved, at der gennemførtes en legalisering af erhvervet. De videreførte (derfor?) reelt bestemmelsen, hvorefter prostitution ikke er noget lovligt erhverv. I lovforslaget pegedes i denne forbindelse særligt på arbejdsmarkedslovgivningen, herunder optagelse i arbejdsløshedskasse, orlovsydelse og

efterløn. Og det blev fremhævet, at denne bestemmelse "har til formål at sikre, at den foreslåede ophævelse af ... ikke får konsekvenser i forhold til andre retsområder".⁷⁰

Selskaber, der har til formål at drive prostitutionsvirksomhed kan ikke indregistreres. Mærkeligt nok fremhævedes samtidig som eksempler, at ydelser fra prostitution fortsat skal fradrages i socialhjælp, og at prostitutionsindtægter er skattepligtige. Så det er alene i statskassen, at pengene ikke lugter.

Bagmænd og mellemænd skulle fortsat straffes. Politivedtægtens regler om forstyrrelse af den offentlige orden bevaredes ligeledes. Sågar den næsten aldrig anvendte bestemmelse i straffelovens § 233 blev bevaret som værn mod groft anstødelig reklamering med salg af seksuelle ydelser. Man fjernede dog strafansvaret for at bo sammen med en prostitueret og reglen, der kriminaliserede underhold af prostituerede i situationer, hvor der ikke forelå noget misbrug (straffelovens § 229, stk. 3-5).

Den givne begrundelse for lovforslaget var, som nævnt, politiets passivitet. Denne passivitet fandtes ikke blot i relation til løsgængeri, men også når der foregik alvorligere krænkelser. I 1987 konstateredes det eksempelvis⁷¹:

"Fra politimæssig side gøres der uendeligt lidt for at forhindre, at disse forbrydelser begås. F.eks. kan mænd næsten helt uden risiko for opdagelse købe småpiger på Halm-torvet eller drenge under 15 år på Rådhuspladsen."

Socialforsorgsindgreb

Bestemmelserne i straffeloven af 1930 suppleredes af *forsorgsloven*, hvorefter de personer, der blev straffet for løsgængeri, efter strafafsoningen kunne anbringes på en tvangsarbejdsanstalt i indtil 2 år.⁷²

De forskellige regler om prostitution blev diskuteret af *Dansk Kriminalistforening* på foreningens årsmøde i 1937.⁷³ Det var åbenbart, at prostituerede var i en meget svag og udsat social position.⁷⁴ En stor del af dem var svagt begavede. Debatten på mødet drejede sig om, hvordan man kunne hjælpe. En politimester⁷⁵ gjorde dog gældende, at det er umuligt at udrydde prostitutionen. "Derfor synes jeg, at de sidste, man skulde gøre noget for at redde, er de halvt aandssvage, det er de mindst værdifulde, og skal man alligevel have en Prostitution, maa den hellere udøves af dem, og saa maa man søge at redde de Individier, som kan blive værdifulde Samfundsmedlemmer." Tilhørerne reagerede med latter. "Ja, de Herrer ler af mig, men jeg synes, det er Alvor ..." Efter mødet blev der nedsat et udvalg, der afgav en betænkning med forslag om en ny lovgivning.⁷⁶ Heri kritiseredes straffelovens model:

"Løsgængerikonstruktionen synes ... at være kunstig for prostituerede Kvinders Vedkommende. Disse Kvinder adskiller sig fra almindelige Løsgængere derved, at de ikke falder nogen til Byrde, saalænge de ernærer sig ved Utugt, og da selve det Forhold at øve Utugt mod Betaling ikke er strafbart, bliver det alene de Kvinder, der ved at trække paa Gaden eller vise anden iøjnefaldende Færd paadrager sig Politiets Opmærksomhed, som faar Paalæg ...

... I Praxis bliver dette let til, at den "finere" Prostitution bliver straffri ...

Erkendes det nu, at Prostitutionen som saadan bør være straffri, er det urimeligt at udsondre nogle enkelte og straffe dem ...

...
Ved at anvende sociale Foranstaltninger vil Behandlingen ... kunne afpasses efter hver enkelts individuelle Forhold ... "

Og udvalget foreslog derfor — i god overensstemmelse med ideologien bag forsorgsloven og straffeloven af 1930 — tvangsbehandling for ad den vej at løse de sociale problemer. Politiets opgave skulle være at skønne over, om der var fare for, at den pågældende gik socialt til grunde.

Forslaget blev kritiseret fra forskellige sider. Justitsministeriet nedsatte derfor i 1942 et udvalg. Efter et enkelt møde blev udvalgets arbejde sat i bero. I 1949 nedsattes et nyt udvalg med samme opgave. Det afgav betænkning i 1955.⁷⁷ Udvalget konstaterede:

"Det er nu den almindelige opfattelse, at de prostituerede må betragtes som ulykkelige mennesker, der er kommet ind i prostitutionen på grund af ringe evner eller psykiske afvigelser eller under indflydelse af et uheldigt milieu, og det anses i overensstemmelse hermed for samfundets opgave at træffe virksomme foranstaltninger til forebyggelse af prostitution — ikke mindst ved at skride ind mod enhver virksomhed, der går ud på at fremme eller udnytte prostitutionen — samt at drage omsorg for, at de, som allerede er blevet prostituerede, hjælpes til at komme under ordnede forhold."⁷⁸

Retsgrunden for indgrebene blev fundet i:

"For den prostituerede medfører [prostitutionen] ... en nærliggende fare for en fuldständig og uhjælpelig social deroute.

For samfundet betyder prostitutionen ... et socialt uroelement. De ... krænker hyppigt andres anstændighedsfølelse ... de giver børn og unge et slet eksempel ... og de bidrager til udbredelsen af kønssygdomme. ... [D]en kommercialiserede form for seksuelt samkvem ... virker nedbrydende på den almindelige kønsmoral ved sin rendyrkelse af det sensuelle uden enhver følelsesmæssig baggrund. ... [M]ange ... falder forsørgelsesvæsenet til byrde."⁷⁹

Udvalget foreslog en særlig lov om forsorg til bekæmpelse af prostitution med hjemmel for tvangsanbringelse og -behandling. Da betænkningen blev afgivet i 1955, var tiden dog ved at løbe fra sådanne indgreb. Troen på tvangsbehandling var ved at forsvinde, og det samme gjaldt for anerkendelsen af berettigelsen af tidsubestemte reaktioner. Så forslagene blev aldrig gennemført.

"Når regeringen ... ikke mener at burde gennemføre betænkningens lovudkast, skyldes det i første række, at udkastet med sine vidtgående regler og ubestemte betingelser for indgriben over for de unge frembyder betydelige betænkeligheder ud fra et retssikkerhedssynspunkt."⁸⁰

Det er gjort gældende, at kriminaliseringer hæmmer det opsøgende sociale arbejde.⁸¹
Man fortsatte dog alligevel med korte frihedsstraffe.⁸²

Allerede i begyndelsen af 1970 var samtlige partier i Folketinget enige om, at § 199 burde ophæves.⁸³ Der kom dog til at gå mange år, før det skete. Grundsynspunktet var, at man ikke bør opretholde en straffebestemmelse med det formål at hjælpe den pågældende.⁸⁴

I forbindelse med afkriminaliseringen af løsgængeri i 1999 fremhævede justitsministeren (Frank Jensen), at der var fremsat et antal tilbud om social støtte til de prostituerede. Denne form er i langt bedre samsvar med nutidens opfattelse af, hvad der er rimeligt og hvad der er virksomt.

Den mandlige prostitution

Som det er fremgået af det ovenstående, har man til tider strejft det faktum eller den mulighed, at den prostituerede er en mand. De heteroseksuelles gigoloer har aldrig trukket sig strafferettens opmærksomhed. Anderledes med de homoseksuelles trækkerdreng. Den midlertidige straffelov af 1911 kriminaliserede såvel køberen som sælgeren i homoseksuelle forhold.⁸⁵ Med straffeloven af 1930 § 230 begrænsedes strafansvaret til sælgeren. Det er sigende, at den homoseksuelle prostitution efter straffeloven af 1930 er en forbrydelse mod kønssædeligheden, medens den heteroseksuelle prostitution er "skadelig Erhvervsvirksomhed". Dansk Kriminalistforenings udvalg konstaterede, at det manglede tilstrækkeligt kendskab til den mandlige prostitutions omfang til, at det kunne foreslå regler om den.

Holberg sagde med god føje: "En Skiøge ... straffes ofte, ikke fordi hun er en Skiøge, men fordi hun falder ind udi en hidsig Politie-Mesters Tiid."⁸⁶ Henrik Stevnsborg konstaterede det samme ved sine arkivstudier om 1770-erne.⁸⁷ Tilsvarende skete i 1950-erne, hvor sædelighedspolitiet i København havde en meget engageret chef, Jens Jersild. (I 1971 afskaffedes det særlige sædelighedspoliti af ressourcegrunde, hvorefter politiets indsats blev rent reaktiv⁸⁸). Jersild var ikke blot aktiv på det politimæssige område, men forskede i og skrev om prostitution, herunder om trækkerdreng. De blev derved gjort til en fremtrædende del af debatten om prostitution. Emnets ømfindtlige karakter blev accentueret derved, at Jersild i sit hovedværk⁸⁹ indklæbde en seddel:

"På grund af bogens alvorlige emne henstiller jeg indtrængende, at enhver sensationspræget omtale og enhver avertering udenfor fagblade undlades."

En sådan seddel ville vel være utænkelig i en bog om den "almindelige" prostitution.

Jersild beskrev forskellen på den kvindelige og mandlige prostituerede således:

"[L]angt de fleste [kvinder] reddes i land og tilsyneladende endda uden varigt mén. De kan blive gode samfundsborgere og gode hustruer. Den unge mandlige prostituerede glider derimod ... meget tit over i de kriminelles rækker. Der er dog også her mange, der retter sig, men straffedomme præger dem ofte for livet."⁹⁰

Prostitutionsudvalget konstaterede om trækkerdrengen:

"[D]e seksuelle erfaringer han gør, [kan] forårsage seksuelle komplikationer i fremtiden. ... [E]n erfaring, at homoseksuel prostitution er velegnet til at vænne de unge mænd til kynisme og parasitær, asocial levevis [og kriminalitet] ...

[Den kan] bidrage til en af flere grunde uønskelig stimulering og fiksering af homoseksuel driftsretning. ...

... Det må ... befrygtes, at udviklingen i uheldig retning ... vil fortsætte ...

... [S]pørgsmålet om foranstaltninger ... er ... i første række beskyttelse af de unge mod homoseksuelle utugtkunders efterstræbelser.

[Fra Sverige nævnes som] en praktisk foranstaltning ... bedre belysning på steder, hvor homoseksuel trafik antages at forekomme, samt overvejelser af at indrette pissoirer med enkeltrum i stedet for med fællesrum."⁹¹

Udvalget ønskede derfor den almindelige aldersgrænse for homoseksuelle forhold sat op til 21 år.

Ideen var altså, at trækkerdrengene kommer i problemer på grund af deres prostitution, medens de kvindelige prostituerede bliver prostituerede på grund af deres problemer. Det er på det grundlag naturligt at rette indgrebet mod dem, der får trækkerdrengene ud i problemerne, kunderne.

"Man bør gøre for dem [de virkelig homoseksuelle, der har en seksuel abnormitet begrundet i biologiske forhold], hvad der med rimelighed kan gøres for at lette den ulykke, der har ramt dem, men de kan ikke gøre krav på frihed til at bringe andre mennesker og navnlig ikke de unge i fortræd."⁹²

I 1961⁹³ kriminaliseredes køberne gennem en ny bestemmelse i straffelovens § 225, stk. 4. Derimod ønskede justitsministeren ikke at hæve den almindelige aldersgrænse.⁹⁴ Sælgeren kunne fortsat straffes efter § 230. Under forhandlingerne i Folketinget sagde Else-Merete Ross⁹⁵:

"[E]t af de tidligere anførte argumenter imod at straffe kunder, der betalte, har været, at man var bange for, at det kunne lede til grov pengeafpresning. Har forholdene ændret sig ... ? Efter hvad jeg har forstået, finder der i mange tilfælde en så grov udnyttelse sted af de homofile fra mange trækkerdrenges side, at man næsten kunne være tilbøjelig til at ønske en vis beskyttelse i hvert tilfælde for visse grupper inden for de homofile."

Justitsministeren svarede⁹⁶:

"Jeg kan ikke afvise den betragtning; i virkeligheden ved vi alt for lidt om hele dette problem, og jeg tør slet ikke lægge mig fast på, at det, vi er nået frem til i § 225, stk. 4, er det rigtige."

Allerede fire år efter blev bestemmelsen ophævet.⁹⁷ Medierne havde kritiseret den kraftigt.⁹⁸ Justitsministeriet begrundede ophævelsen med⁹⁹:

"I det materiale, justitsministeriet har tilvejebragt, foreligger ... oplysninger om enkelte tilfælde af vold og afpresningsforsøg over for homoseksuelle, som — af frygt for at pådrage sig straf efter § 225, stk. 4, — ikke har ønsket at indgive anmeldelse til politiet. ... [D]et foreliggende materiale [giver] ikke klare holdepunkter for at antage, at bestemmelsen har haft en begrænsende virkning på den homoseksuelle ungdomsprostitutions omfang."

Det kan jo ikke undre, at politiet kun havde kendskab til få sager, hvor offeret havde været bange for at anmelde forbrydelsen til politiet.

Derefter behandlede Straffelovrådet problemstillingen. Et mindretal foreslog, at § 230 blev ophævet, og at den særlige kriminalisering af den homoseksuelle prostituerede dermed blev ophævet. Justitsministeriet fulgte mindretallet i 1967.¹⁰⁰ Det blev fremhævet, at det ikke

"synes stemmende med ellers anerkendte strafferetlige synspunkter, at den, der modtager betaling ... , straffes, medens betalerens forhold er straffrit ... Denne ansvarsplacering forekommer vel særlig stødende, når det tages i betragtning, at formålet med § 230 navnlig er beskyttelse af betalingsmodtageren.

Den anden principielle betænkelighed ... beror på den forskelsbehandling af den heteroseksuelle og homoseksuelle prostitution ... "

Opmærksomheden omkring *hiv* og *aids* førte senere til ny opmærksomhed om den mandlige prostitution. I 1990 kom der en undersøgelse af denne.¹⁰¹ Tidens gang siden 50-erne og 60-erne viste sig allerede i forordets første sætning: "Der har længe været en formodning om at mandlig prostitution har en vis udbredelse i vores samfund ... " I introduktionen sammenfattedes undersøgelsesresultaterne. Et af dem var, at der "i løbet af de sidste 10-15 år [er] sket store forandringer på det mandlige prostitutionsmarked, og der eksisterer ikke længere egentlige synlige prostitutionsmiljøer".

Det er særdeles sigende, at undersøgelsens konkluderende kapitel om problemer og handlemuligheder ikke peger på strafferetlige spørgsmål og ej heller på sociale tvangsforanstaltninger. Tværtimod¹⁰²:

"Man må respektere dét at de prostituerede prostituerer sig; det er deres valg og deres liv. Andres indsats kan ligge i at fremme deres evne til og muligheder for at træffe andre valg, herunder at vælge prostitutionen fra når de er parate til det. Mandlige prostituerede skal selv løse deres problemer."

Promiskuitet

Løbsagtighed er næsten per definition krænkende for samfundsmoralen, og løbsagtighed kan ses som en glidebane, der fører den letsindige, forlystelsessyge over i de helprostitueredes rækker. Denne opfattelse har været brugt som argument til alle tider. I Danmark talte man før 2den Verdenskrig om langeliniepiger, under krigen om tyskerpiger og efter krigen om amerikanerpiger. Karakteristisk var, at fornøjelser, restaurationsbesøg, luksusting og selskab var det væsentlige for pigerne, som til gengæld leverede seksuelle ydelser.¹⁰³ Kendskabet til denne gruppe af unge piger og til risikoen for deres udglidning til den egentlige prostitution benyttedes som argument for at give politiet beføjelser til at stoppe dem, før de gik helt i hundene.¹⁰⁴ En lignende problemstilling har været bragt op i den nyeste danske debat, hvor det er blevet gjort gældende, at op mod hver tredje af socialt udsatte unge prostituerer sig — i nogle tilfælde for bagateller som taletidskort, slik og hash.¹⁰⁵

Med den nypuritanisme, som på mange områder vokser i samfundet i dag, er det en nærliggende tanke, at debatten omkring disse forhold vil blive intensiveret i fremtiden.

Offertanken

Konstateringen af, at en stor del af de prostituerede var psykisk og socialt svage personer, førte som ovenfor nævnt til fra 1930erne og op til nutiden at betone behovet for sociale foranstaltninger for at hjælpe dem til et almindeligt liv gennem (re)socialisering. En anden tanke er imidlertid også nærliggende. Den person, der forfører, udnytter eller blot bruger den andens svaghed til at købe sig seksuelle ydelser, pådrager sig derved en moralsk skyld, og herfra er springet ikke langt til strafværdighed. I en række lande har der været ført engagerede og omfattende diskussioner om kriminalisering af køb af seksuelle ydelser. I Danmark har denne diskussion været ganske sporadisk.

Denne grundholdning (offersynsvinklen) er ikke nødvendigvis sammenfaldende med den kvinderetlige betoning af de faktiske forhold og ikke blot af de formelle. F.eks.

var der i rødstrømpebevægelsen en diskussion om, hvorvidt den fysiske og psykiske nedbrydning ved prostitutionen var værre end den fysiske og psykiske nedbrydning ved samlebandsarbejdet på fabrikkerne.¹⁰⁶ I praksis har man dog ganske ofte set, at personer med en kvinderetlig indfaldsvinkel til juraen også betoner offersynspunkter.

"Magthaverne har altid været i stand til at styre kærlighedens kræfter", skrev Herbert Marcuse i 1972. Da magthaverne altid har været mænd, er det først og fremmest den del af kærligheden, der finder udtryk i kvindelig seksualitet, som er forsøgt styret. Kontrol med kvinders seksualitet har været et væsentligt led i den almindelige kvindeundertrykkelse. Denne kontrol er fortsat langt op i vort århundrede. ... Det raffinerede ved disse regler [d.v.s. straffebestemmelserne om prostitution] er nemlig, at de bidrog væsentligt til at holde størsteparten af kvinderne inden for ægteskabets rammer, mens mænd problemfrit kunne udfolde sig såvel indenfor som udenfor."¹⁰⁷

I forbindelse med afkriminaliseringen af prostitution i 1999 indførtes et forbud mod at købe seksuelle ydelser fra personer under 18 år, straffelovens § 223 a. I lovforslagets bemærkninger¹⁰⁸ sagdes det:

"Den øgede sociale indsats ... kan ikke stå alene i forhold til de helt unge prostituerede. ... En kriminalisering af kunderne vil kunne medvirke til at begrænse efterspørgslen efter de helt unge og meget sårbare prostituerede."

Bestemmelsen i § 223 a blev evalueret efter et par år.¹⁰⁹ Der havde ikke været nogen sag. Det tilskreves delvis ukendskabet til bestemmelsen såvel i almenheden som i prostitutionsmiljøet og i politiet. I en befolkningsundersøgelse var der enighed (98%) om, at ungdomsprostitution var uacceptabel; næsten lige så mange gik ind for kriminalisering af køberen; 18-års-grænsen var der også overvejende enighed om. Især dommere og politifolk tilkendegav irritation over, at lovgiverne havde søgt at løse det sociale problem med en straffelovsbestemmelse.

Politiet havde henvist til bevisvanskeligheder. Derefter ændrede Folketinget loven, så den blev formuleret efter politiets og anklagemyndighedens ønsker. 3/4 år efter lovændringen havde der fortsat ikke været en eneste sag.¹¹⁰

Drejningen i fordømmelse bort fra sælgeren til køberen af den seksuelle ydelse markeres også politisk. Et flertal i Folketinget vil forbyde udsendte soldater at købe seksuelle ydelser under deres orlov, og Socialdemokratiet vil forbyde offentligt ansatte det tilsvarende på tjenesterejser.¹¹¹

Argumentationen kan også få betydning for holdningen til relaterede spørgsmål. Skal det f.eks. være tilladt at annoncere med sine ydelser:

"Annoncerne indeholder en beskrivelse af en vare som først og fremmest er seksuelle ydelser, men også de kvinder — eller måske snarere dele af de kvinder — der sælger de seksuelle ydelser. ... Det annoncerne udtrykker, er seksualitet på mænds præmisser i en grotesk form, og derfor er de i sig selv kvindeundertrykkende. ... Hvis man ... ser på dagens annoncer ... kan man stille det spørgsmål, om serviceniveauet ganske enkelt ... er blevet for højt. Forstået på den måde, at det er blevet for let og for diskret for kunder at få kontakt med prostituerede."¹¹²

Internationale aspekter

Et internationalt aspekt kan indgå på to måder. For det første kan man (sær)behandle prostitution, der faktisk har tilknytning til mere end ét land. For det andet kan man søge at opnå ens behandling af (den nationale) prostitution i forskellige lande gennem internationale regler og påvirkning.

I 1900-tallets begyndelse blev der indgået nogle konventioner til bekæmpelse af *hvid slavehandel*. En af dem førte til, at straffelovskommissionen af 1905 foreslog en ganske vidtgående kriminalisering. Carl Torp vendte sig mod denne.

"Der synes ikke ved Siden af den almindelige Regel om Rufferi at være Trang til en særlig Bestemmelse om Befordring ud af Riget af myndige Kvinder, naar disse rejser frivilligt og fuldt klare over Formaalet. ... Endvidere kræves ... , at det skal være sket for Vindings Skyld. Det synes f. Eks. ganske urimeligt at straffe Slægtninge, der efter forgæves at have søgt at bringe et Familiemedlem paa ret Vej bestemmer og hjælper den paaagældende til at rejse til Udlandet, for ialfald at undgaa Skandale herhjemme."¹¹³

Kvindernes U-landsudvalg afholdt i 1996 et seminar om handel med kvinder.¹¹⁴ På seminaret blev det oplyst, at den internationale handel med kvinder var steget voldsomt siden "Murens fald" og det østeuropæiske økonomiske sammenbrud. Kvinderne stod sårbare og retsløse over for organisationens bagmænd og immigrationsmyndighederne. Udvalget sammenfattede situationen i, at politiets prioritering af efterforskningen var meget lav, og at politikerne krævede dokumentation, før de ville foretage noget. Dermed var der en ond cirkel.

På et seminar afholdt af Videnscenter for Ligestilling fem år senere gjordes billedet mere nuanceret. I en række indlæg understregedes kvindernes handlekraft. En politimand oplyste,

"at de fleste af de østeuropæiske piger, som politiet har mødt, ikke ser ud til at have bagmænd. De har returbillet og pas i baglommen, og de er faktisk kommet til Danmark af egen drift med det klare formål at tjene hurtige penge, og ofte med et netværk af andre piger. Her fik vi et billede af driftige iværksættere, der ved, hvad de gør. Ingen forstakling her."¹¹⁵

Dette understøttes af nogle videnskabelige undersøgelser.¹¹⁶

Andre politifolk siger, at mere end 2000 østeuropæiske prostituerede arbejder i Danmark under tvang.¹¹⁷ Det fremføres ligeledes:

"Jeg synes grundlæggende, det er forkert, når mennesker sættes til salg, og mit udgangspunkt er derfor også, at prostitution ikke nødvendigvis er kommet for at blive. ... Vil et forbud få flere kunder til at overveje konsekvenserne af at være med til at holde liv i et dybt kriminelt miljø? Og vil et forbud mod prostitution sende et signal, ikke mindst til unge om, at andre mennesker er ikke til salg ... ? Mit svar er i begge tilfælde et ja. ... Tror man ikke på det, giver politik i mine øjne ingen mening ..."¹¹⁸

Det antages, at der er mere end 600 000 prostituerede i Europa i dag, og at op mod halvdelen kommer fra Østeuropa, Asien, Afrika eller Sydamerika. Den reducerede støtte til Østeuropa antages at føre til, at der er endnu flere, som vil søge til EU som prostituerede.¹¹⁹ PRO-centeret skønner, at der er ca. 7 800, som ernærer sig ved prostitution i Danmark. En tredjedel er udlændinge.¹²⁰ Den kraftige debat om udenlandske prostituerede i Danmark synes ganske ofte mere farvet af ønsket om at holde udlændinge ude end af medlidenhed.

Der findes et antal folkeretlige instrumenter på dette område. Fra nyere tid kan nævnes FNs Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations convention against transnational organized crime af 2000, efter hvilken medlemsstaterne skal straffe traffickeren og hjælpe ofrene; den blev underskrevet af Danmark 12. december 2000.

Inden for EU har der været en række initiativer, særligt vedrørende misbrug af børn. Eftersom jeg skal redegøre for de danske forhold, går jeg ikke nærmere ind på EU-initiativerne. Det kan dog nævnes, at prostitution ikke er lovligt erhverv i Danmark, hvorfor en sådan virksomhed ikke kan anerkendes som grundlag for arbejdskraftens frie bevægelighed.¹²¹

Endvidere gennemførtes i 2002¹²² på grundlag af en rammeafgørelse nye regler om menneskesmugling i udlændingeloven og straffeloven (§ 125 a) og om menneskehandel i straffeloven (§ 262 a). I forarbejderne fremhævede justitsministeriet, at der eventuelt kunne straffes i sammenstød med reglerne om rufferi m.m.¹²³

Prostitutionen kan også være international på grund af køberens flytninger. Det fremhæves f.eks., at 85-90% af turisterne i Thailand er mænd.¹²⁴

Det irske formandskab i EU vil indføre forbud mod sexkøb i alle EU-landene.¹²⁵

Gældende ret

Gældende dansk ret kan herefter sammenfattes således:

Salg af seksuelle ydelser - - - på stødende måde	Straffrit De lokale politivedtægters ordensregler
Køb af seksuelle ydelser - - - fra mindreårig (18 år)	Straffrit Straffelovens § 223 a
Udnyttelse af den prostituerede - - -	Straffelovens §§ 228 og 229 om rufferi m.m. Straffelovens § 262 a om menneskehandel

Samt selvfølgelig alle de almindelige bestemmelser om samleje med mindreårig, voldtægt, tvang, vanrøgt etc., etc.

Hvorhen?

Nutidens lovgivningsproces foregår i langt højere grad som følelsesmæssige reaktioner end som velovervejede indgreb.¹²⁶ Der er derfor al grund til at tro, at der vil komme flere strafferetlige tiltag på området.

Der sker i disse år en brydning mellem nogle helt *forskellige opfattelser*.

- Der er en, som ser den prostituerede som et selvstændigt væsen med herredømme over sit liv og retten til at gå i hundene, svarende til det klassiske retsstatssynspunkt.
- Der er en anden, som ser den prostituerede som en svag person, der ikke selv kender sit eget bedste eller i hvert fald ikke kan nå sine ønskers mål uden at blive tvunget dertil; det svarer til det klassiske socialstatssynspunkt.
- Endvidere er der det nye offersynspunkt. Den prostituerede er offer for kundens udnyttelse, og kunden handler strafværdigt.
- Endelig er der den ureflekterende opfattelse, at al svineri bør straffes.

Ingen af disse synspunkter romantiserer prostitutionen eller betvivler dens nedbrydende væsen, men de afspejler forskellige udgangspunkter for bedømmelsen, forskellige menneske- og samfundssyn. Der er ganske vist næppe grund til at tro, at lovgivningen på dette område vil blive en konsekvent gennemførelse af et af de modstridende synspunkter, tværtimod.¹²⁷ Det er imidlertid vigtigt for en saglig debat, at man forstår disse synspunkters principielle og(!) praktiske uforenelighed.¹²⁸ Endvidere er der

grund til at tro, at alle kategorierne kan finde eksempler i virkeligheden, som svarer til deres opfattelse. Herefter bliver det et spørgsmål, om man skal/kan generalisere, og hvilke opfattelser og hensyn man vil tillægge afgørende vægt.

Meningsmålinger har i de senere år fået en voksende betydning for politikere og dermed for retspolitikken. Det er derfor også af den grund interessant at se, hvordan befolkningen opfatter de her behandlede spørgsmål.

Megafon for TV2-Nyhederne fik i 2002 følgende svar på spørgsmålet: Synes du det er en god eller dårlig idé at indføre et forbud mod at være kunde hos en prostitueret: ¹²⁵

Meget god idé	5%
God idé	11%
Hverken-eller, ved ikke	13%
Dårlig idé	43%
Meget dårlig idé.....	28%

En nyere meningsmåling, Instant-Answer for Urban, giver lignende tendenser. ¹³⁰

Det skal gøres ulovligt at købe sex	21%
Ved ikke	9%
Den danske lov er god nok, som den er	22%
Prostitution skal anerkendes som erhverv	49%

Moralen — med langt a og uden stød

"[H]istoriska erfarenheter ... manar till eftertanke. I praktiken tillämpas sådana bestämmelser väldigt selektivt. Undersökningar ... visar på en skrämmande godtycklighet. ... Rättstillämpningen utmärktes därför av tillfälligheter, ojämlikhet och orättvisa.

Det finns goda skäl att fråga sig hur man skall undvika motsvarande villkorliga rättsskipning om de föreslagna bestämmelserna om kriminalisering av könsköp ... realiseras.

Sist och slutligen handlar det emellertid också om hur vi förvaltar straffrätten. Kriminaliseringar som sker i strid med de mest grundläggande principerna för när en kriminalisering skall ske försämrar naturligtvis det straffrättsliga systemets kvalitet. Systemet kan bli både urvattnat ... och orättvist. Myten om den effektiva straffrätten kan möjligen för en tid upprätthållas genom nya kriminaliseringar som tillfredsställer vissa politiska starka gruppers önskemål, men i längden leder de förmodligen bara till en allt större skepsis över hela rättsvården.

Det som är obehagligt försvinner inte bara genom att vi blundar. Straffrättens förmåga att ändra på verkligheten är i många fall lika begränsad. Tilltron till dess instrumentella funktion skall alltså inte överdrivas, särskilt inte då det gäller något som är så komplicerat som sexualiteten. "¹³¹

Noter

- 1: Indlæg på Nordisk Workshop i Oslo maj 2004.
- 2: Jens Jersild: *De pædofile, Børneelskere*, Kbh. 1964, s. 180.
- 3: Stephan Hurwitz & Karl O. Christiansen: *Kriminologi*, 3. udg., Bind 2, s. 430 ff.
- 4: Se f.eks. Stig Iuul: Den gamle danske strafferet og dens udvikling indtil slutningen af det 18. århundrede, Leif Beckmann & Herluf Petersen (Red.): *Kampen mod forbrydelsen*, Bind I, Kbh. 1951, s. 237 ff. (s. 255).
- 5: Stig Iuul *ibid.* s. 267.
- 6: Stig Iuul *ibid.* s. 266. Samt meget fyldigere Hugo Matthiessen: *De kagstrøgne*, Et Blad af Prostitutionens Historie i Danmark, Kbh. 1919.
- 7: Stig Iuul *ibid.* s. 267.
- 8: Uden at det dog blev efterlevet, jfr. Hugo Matthiessen s. 95.
- 9: Stig Iuul *ibid.* s. 262. Med eksempler fra andre byer s. 267 f.
- 10: Henrik Stevnsborg: "Samfundets" og "statens" strafferetspleje, Lovgivning og praksis i københavnske prostitutionssager i slutningen af det 17. og begyndelsen af det 18. århundrede, *Historisk Tidsskrift* Bind 82, 1982, s. 1 ff. (s. 23). Henrik Stevnsborg, f. 1948, er docent i retshistorie ved Københavns Universitet.
- 11: Grethe Hartmann: *Boliger og Bordeller*, Oversigt over Prostitutionens Former og Tilholdssteder i København til forskellige Tider, Kbh. 1949, s. 15 ff.
- 12: Se særligt Henrik Stevnsborg *ibid.* og samme: Aims and Methods of the Official Campaign against Prostitution in Copenhagen 1769-1780, *Scandinavian Journal of History* 1981 s. 207 ff.
- 13: Christian Brorson: *Forsøg til den siette Bogs Fortolkning i Christian den Femtes danske og norske Lov samt Straffene efter de ældre Love*, [6. Bog,] 2den Udgave, Sorøe 1797, s. 377.
- 14: Tage Algreen-Ussing. 1797-1872. Beklædte en række juridiske stillinger, aktiv politiker og forfatter af den første strafferetlige lærebog i moderne forstand.
- 15: T. Algreen-Ussing: *Haandbog i den danske Kriminalret*, 3. Udgave, Kjbh. 1841, s. 360.
- 16: Henrik Stevnsborg 1981 s. 218 f.
- 17: Tage Algreen-Ussing *ibid.* s. 359.
- 18: Christian Brorson *ibid.* s. 588.
- 19: Uden for Danske Lov og 1775-plakaten skal der ikke have været udtrykkelige straffehjemler, jfr. Jørn Vestergaard, *Den Store Danske Encyclopædi*, bind 15, s. 492. Se dog fr. 4. september 1708, hvorefter horer og liderlige kvindfolk skal indsættes i spindehuset, og fr. 22. oktober 1701, 24. januar 1710 og 12. februar 1745, hvorefter politimestrene skal våge over, at intet horehus holdes.
- 20: Jfr. Grethe Hartmann *ibid.*
- 21: 1698-1764. Hofpræst, biskop, prokansler ved Universitetet.
- 22: *Menoza, En Asiatisk Printz, Som drog Verden omkring, og søgte Christne, Særdeeles i Indien, Spanien, Italien, Frankrig, Engelland, Holland, Tydskland og Dannemark, Men fandt lidet af det han søgte*, Kjbh. 1742-43, Tome I s. 219 og II s. 309 f.
- 23: *Dannemarks Riges Historie*, Tomus I, Kjbh. 1732, s. 782 f.
- 24: *Naturens og Folke-Rettens Kundskab ...*, Tredie Edition, Kibh. 1734, s. 394 f.
- 25: Henrik Stevnsborg 1981 s. 226 f.
- 26: Henholdsvis fr. 2. april og 13. juni 1771, plakat 6. og 27. februar 1772. Jfr. også den ovenfor nævnte fr. 1775.
- 27: 1749-1814. Generalprokurør.
- 28: Stig Iuul: Den danske strafferets udvikling i tiden efter ca. 1800, Leif Beckmann & Herluf Petersen (Red.): *Kampen mod forbrydelsen*, Bind II, Kbh. 1952, s. 9 ff. (s. 24). Jfr. også Anders Sandøe Ørsted i *Nyt Juridisk Arkiv* IV 1812 s. 41 ff.
- 29: J.L.A. Kolderup Rosenvinge: *Grundrids af den danske Politiret*, 2. Udg., Kjbh. 1828, s. 47 f.
- 30: Jfr. Karin Lützen: *Byen tæmmes*, Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København, Kbh. 1998, s. 219 ff.
- 31: Bræstrup: *Compte rendu du Congrès général d'hygiène de Bruxelles* 1852. Her refereret efter S. Engelsted: *Om Foranstaltningerne mod Udbredelsen af veneriske Sygdomme i Kjøbenhavn*, Kjbh. 1861, s. 35 f. C.J.C. Bræstrup (1789-1870) var bl.a. chef for Københavns Politi og justitsminister. Sophus Engelsted (1823-1914) var læge med speciale i kønssygdomme; han blev senere professor og medlem af det ud-

- valg, der udformede 1874-loven.
- 32: Stig Juul *ibid.* s. 47.
- 33: *Motiver til det foreløbige Udkast til Lov om Forbrydelser*, Anden Deel, Kbh. [1859], s. 29.
- 34: *Ibid.*
- 35: 1835-1917. Bl.a. professor i strafferet og justitsminister.
- 36: C. Goos: *Forelæsninger over Den danske Strafferets specielle Del*, Kjbh. 1887, s. 355 f.
- 37: S. Engelsted *ibid.* s. 20.
- 38: *Ibid.* s. 23 f. og s. 35.
- 39: Med ændringer ved lov nr. 44 af 1. marts 1895.
- 40: *Rigsdagstidende* 1873-74 A sp. 1111 ff.
- 41: Jfr. Gunilla Edström & Gunilla Gustavson: *Kontrollerat kvinnokött till salu, Prostituerade i Uppsala år 1860-1900*, Hans Norman (Red.): *Den utsatta familjen*, Liv, arbete och samlevnad i olika nordiska miljöer under de senaste tvåhundra åren, Stockholm 1983, s. 213 ff.
- 42: Skrevet af Tage Kemp (1896-1964). Senere professor i human arvebiologi og eugenik ved Københavns Universitet. Faktisk viste afhandlingen mindre biologisk arv end ventet. Afhandlingen er anmeldt af A. Lothinga, *Nordisk Tidsskrift for Strafferet* 1938 s. 59 ff.
- 43: Se f.eks. Elias Bredsdorff: *Henrik Pontoppidan og Georg Brandes*, En kritisk undersøgelse af Henrik Pontoppidans forhold til Georg Brandes og Brandes-linjen i dansk åndsliv, Kbh. 1964, s. 44 ff. Smh. Olof Lagercrantz: *August Strindberg*, Stockholm 1979, s. 198 ff.
- 44: Dansk forfatter. 1858-1914.
- 45: Peter Idealist: *Nogle Aforismer i Anledning af Interpellationen i Storehedinge og dens Følger*, Kjbh. 1887. Se f.eks. Ebbe Neergaard: *Peter Idealist*, Studier over Gustav Wiedes ungdom, Kbh. 1938. Han gentager temaet i "Dansemus" fra 1905.
- 46: Karin Lützen *ibid.* s. 247 ff.
- 47: 1847-1923. Oprindelig strafferetsforsker, siden professor i obligationsret.
- 48: Karin Lützen *ibid.* s. 252.
- 49: *Tidsskrift for Filantropi* 1877 s. 150.
- 50: *Betænkning fra den ved allerhøjeste Ordre af 17de August 1896 nedsatte Kommission til Prøvelse af de gældende Bestemmelser om Tilsynet med Prostitutionen i Kjøbenhavn*, Kjbh. 1897.
- 51: *Ibid.* s. 7 og 23 f.
- 52: *Rigsdagstidende* 1900-01 Folketinget sp. 1950 f.
- 53: *Rigsdagstidende* 1904-05 Folketinget sp. 28 f. og Tillæg A sp. 1931 ff.
- 54: I afventen af Straffelovskommissionens betænkning gennemførte Rigsdagen i 1905 en midlertidig straffelov (lov nr. 49 af 1. april 1905, "Albertis pryglelov"). Den indeholdt en række bestemmelser om utugt og løsgænger; loven var tidsbegrænset til seks år. Det var ikke nok, så i 1911 vedtoges en afløser (lov nr. 63 af 10. april 1911), som ligeledes indeholdt sådanne regler. Den var forsigtigvis tidsbegrænset til "den almindelige borgerlige Straffelov er bleven underkastet et Gennemsyn af Lovgivningsmagten" (§ 25); det skete 19 år efter.
- 55: *Betænkning afgiven af Kommissionen nedsat til at foretage et Gennemsyn af den almindelige borgerlige Straffelovgivning*, Kbh. 1912, motiverne s. 284.
- 56: *Ibid.* s. 198.
- 57: *Ibid.* s. 204 og 205.
- 58: 1855-1929. Professor i strafferet.
- 59: *Betænkning angaaende de af den under 11. August 1905 nedsatte Straffelovskommission udarbejdede Forslag indeholdende Udkast til Love vedrørende den borgerlige Straffelovgivning med Motiver*, Kbh. 1917.
- 60: *Ibid.* motiverne s. 171.
- 61: *Ibid.* s. 174.
- 62: *Ibid.* s. 175.
- 63: *Ibid.* s. 195 f.
- 64: *Betænkning afgiven af Straffelovskommissionen af 9. November 1917*, Kbh. 1923, sp. 303.
- 65: *Folketingstidende* 1960-61 A sp. 584.
- 66: L 43 1998-99.
- 67: *Ibid.*
- 68: *Kriminalforsorgsudvalgets betænkning om prostitution*, nr. 678, Kbh. 1973.
- 69: *Straffelovrådets betænkning om strafferammer og prøveløsladelse*, nr. 1099, Kbh. 1987, s. 177 ff.

- 70: L 43 1998-99.
- 71: Ida Koch: *Prostitution — om truede unge og socialt arbejde*, Kbh. 1987, s. 18.
- 72: Lov nr. 181 af 20. maj 1933 §§ 318-322.
- 73: *De Nordiska Kriminalistföreningarnas Årsbok 1937* s. 127 ff.
- 74: Jfr. Tage Kemp's ovenfor omtalte disputats og Georg V. Bredmose: Psychiatriske Undersøgelser af Prostituerede Kvinder i København særlig med Henblik paa mentalhygiejniske Forholdsregler, *Juristen* 1938 s. 293 ff.
- 75: Aage Seidenfaden, s. 162.
- 76: *Betænkning afgivet af det af Dansk Kriminalistforening d. 15. Nov. 1937 nedsatte Udvalg til orienterende Undersøgelse af Prostitutionsspørgsmaalet med Henblik paa en Reform af Lovgivningen*, af 10. marts 1939. Se hertil Tage Kemp: Ændringsforslag til Prostitutionslovgivningen, *Juristen* 1941 s. 537 ff.
- 77: *Betænkning om foranstaltninger til bekæmpelse af prostitutionen*, nr. 139, Kbh. 1955; se redegørelsen for betænkningen Jesper Simonsen: Prostitutionsudvalgets betænkning, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 1956 s. 1 ff.
- 78: Betænkning nr. 139/1955 s. 13.
- 79: *Ibid.* s. 48.
- 80: Justitsminister Hans Hækkerup, *Folketingstidende* 1960-61 sp. 1070.
- 81: Nell Rasmussen til *Information* 4. august 2003.
- 82: Gunnar Mortenson & Emma Vestergaard: Efterundersøgelse af 300 unge prostituerede kvinder, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 1965 s. 246 ff., smh. sammes 1961 s. 17 ff.
- 83: *Kriminalforsorgsudvalgets betænkning om prostitution*, nr. 678, Kbh. 1973, s. 9.
- 84: *Ibid.* s. 29.
- 85: Smh. Straffelovsbetænkningen af 1923 sp. 329.
- 86: L. Holberg: *Adskillige Heltinders og Navnkundige Damers Sammenlignede Historier*, Tomus II, Kjbh. 1757, s. 14.
- 87: 1982.
- 88: Betænkning nr. 678/1973, s. 29.
- 89: Jens Jersild: *Den mandlige prostitution, Årsager, Omfang, Følger*, Kbh. 1953. Jfr. endvidere samme: *Boy Prostitution*, Cph. 1956, og *Den mandlige prostitution, Nordisk Kriminalistisk Årsbok 1954*, s. 143 ff., med debat s. 165 ff.
- 90: Jens Jersild 1953 s. 10.
- 91: Betænkning nr. 139/1955 s. 83, 87 og 86.
- 92: Prostitutionsudvalgets formand, højesteretsdommer Jesper Simonsen, *Nordisk Kriminalistisk Årsbok 1954* s. 172 og 173.
- 93: Lov nr. 163 af 31. maj 1961.
- 94: *Folketingstidende* 1960-61 A sp. 583.
- 95: *Folketingstidende* 1960-61 sp. 1283.
- 96: Sp. 1301.
- 97: Lov nr. 212 af 4. juni 1965.
- 98: Se også Jens Jersild 1964, s. 105 ff. og 174 ff.
- 99: *Folketingstidende* 1964-65 A sp. 974.
- 100: Lov nr. 248 af 9. juni 1967; *Folketingstidende* 1966-67 (2. samling) A sp. 2467.
- 101: Anders Dahl et al.: *Træk af den mandlige prostitution*, [Kbh.] 1990.
- 102: S. 311.
- 103: Smh. Gunnar Mortensen & Emma Vestergaards ovennævnte arbejder med en typologi, hvorefter en gruppe prostituerede er "forlystelsessyge".
- 104: Grethe Hartmann: *The Girls They Left Behind*, Cph. 1946, og Jens Jersild: *Løstgængende kvinder*, Kbh. 1962.
- 105: *Politiken* 12. januar 2004.
- 106: Interview med Nell Rasmussen og Annie Warnock i *Information* 18. juli 1981.
- 107: Bethe Grothe Nielsen: Anmeldelse af Anne-Marit Gotaas et al.: *Det kriminelle køn, Om barnefødsel i dølgsmål, abort og prostitution*, Bidrag til norsk kvinnehistorie, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 1981 s. 151 ff.
- 108: L 43 1998-99.
- 109: Claus Lautrup: *Unge i Prostitution og Lovgivning, Evaluering af Straffelovens § 223 a*, [Kbh. 2002].

- 110: *Politiken* 12. januar 2004.
- 111: *Politiken* 6. marts 2004.
- 112: Annalise Kongstad: Prostitution og debat i Danmark, Flemming Balvig & Annika Snare (Red.): *Kriminalistisk Institut Årbog 1994*, s. 205 ff. (s. 210 f.).
- 113: Straffelovsbetænkningen af 1917 s. 195.
- 114: Nina Ellinger & Vibeke Quaade (Red.): *Kvinder en gros — om handel med kvinder*, Emneserien Ulandskvinden, KULU 15, Kbh. 1996.
- 115: Inger Thorun Hjelmervik & Steven Sampson: Ofre for traficking eller driftige erhvervskvinder? *Politiken* 17. juni 2001.
- 116: Susanne Thorbek: Kvinder rejser — et kultursociologisk perspektiv på prostitution i den globale kontekst, *Social Kritik* # 86 2003 s. 6 ff. (s. 12 f.), og Karen Ellen Spannows anmeldelse ibid. s. 94 ff.
- 117: *Dansk Politi* 2003 # 10 s. 4.
- 118: Mette Frederiksen: Prostitution er ikke kommet for at blive, *Politiken* 1. oktober 2002.
- 119: *Politiken* 3. januar 2004.
- 120: Nell Rasmussen til *Politiken* 3. december 2002.
- 121: L 43 1998-99.
- 122: Lov nr. 380 af 6. juni 2002.
- 123: Kim Haggren: Menneskehandel — et menneskerettighedsproblem? Retshåndhævelse, forebyggelse og støtte til ofrene, *EU-ret & Menneskeret* 2003 s. 259 ff.
- 124: Susanne Thorbek ibid.
- 125: *Aftenposten* 20. januar 2004.
- 126: Vagn Greve: Får eller ulve. [Manuskript.]
- 127: Et eksempel på den totale sammenblanding af spørgsmålene findes i Poul Nyrup Rasmussen & Anna Haaland Hansen: EU skal stoppe sextrafik, *Politiken* 17. marts 2004. Artiklen starter med at fastslå, at bortførelse og handel med kvinder kendes til alle tider. Derefter siges det uden nogen overgang, at "sexindustrien" i dag er "verdens tredjestørste økonomiske sektor, svarende til 40-50 milliarder kroner om året". Det er uklart, hvad der indgår i det tal, og under alle omstændigheder er det besynderligt, at verdens tredjestørste økonomiske sektor kun er på det beløb. Artiklen indeholder beskrivelser af forholdene som "handlet over grænser [til Vesteuropa] som kvæg" etc. Samt inddrager det almindelige ligestillingsarbejde (f.eks. de italienske kvinders fertilitet) og almen europapolitik (f.eks. udvidelser af Europol).
- 128: Som eksempel på den nyere debat kan nævnes, at Socialdemokratiets ligestillingspolitiske ordfører, Mette Frederiksen, i Kvinderådet gav udtryk for, at grunden til, at den danske prostitutionslovgivning er, som den er, er "ældre mandlige politikeres sexliv", *Politiken* 25. januar 2004.
- 129: Jfr. *Politiken* 18. september 2002.
- 130: *Urban* 11. februar 2004.
- 131: Per Ole Träskman: Går det att tygla lusten? Om straffbar pornografi, pedofili och prostitution, *Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 1998, s. 352 ff. (s. 372 f.).